

DR. HAVASI ÉVA

„Minden szám jó, csak megfelelő lábjegyzet kell hozzá”Adalékok Bruder Emese *Kik a szegények Európában?* c. tanulmányához

Olyan időszakban élünk, amikor a szegények és a jómódúak közötti olló növekszik (ma az alsó és felső tized közötti jövedelmi különbség egy főre jutó jövedelemmel számolva a KSH adatai szerint is nyolcszoros) és a lakosság növekvő számban szegény (minimum minden ötödik ember), akárhogyan is mérjük azt. Egy ilyen helyzetben különösen hasznosak a szegénység fogalmáról, mérési módjáról folytatott közbeszéd és a szakmai-módszertani viták. Ráadásul egy olyan tanulmány vitájáról van szó, melynek szakmai színvonala vitán felül áll és a szegénység egy újfajta, releváns mérési módjára ad konkrét, konstruktív, új „megoldást”, amely egyetlen mérőszámba sűríti az abszolút és relatív szegénységet. Erénye az a naiv hit is, hogy „felhasználói igény” teremthető egy EU-léptékű, szolidaritáson alapuló közös szegénységi mérőszám alkalmazására. Ettől függetlenül magam is több mint egy évtizede rendszeresen használom az EU-országok jövedelmi mediánja alapján lehatárolt szegénységi küszöböt, és kiszámolom az EU relatív szegénységi rátát a hazai lakosságra. Az EU deprivációs mutatóval történő összekapcsolás „hab a tortán”. Bár Krémer Balázs szerint ez „leginkább csak összemérés” (lásd K. B.) két viszonylag világos definíció értékű meghatározás között, azt kell mondanom, hogy az EU-gyakorlatban bevált „szegény, illetve kirekesztett” mérőszám ugyanezt teszi a jövedelmi szegénység, a súlyos depriváció és az alacsony munkaintenzitás együttes kezelésével és egy mérőszámba sűrítésével (a magyar lakosság 32,4%-a sorolható ide, OECD2 fogyasztási egységgel számolva, 2011-ben, SILC-adatok alapján).

A hozzászólásom címeként választott idézet Zafir Mihálytól, a statisztikus kollégák körében jól ismert, „Mestertől” származik. „Minden szám jó, csak megfelelő lábjegyzet kell hozzá!” Mit is jelent ez a kijelentés? Egy-egy jelenség mérése sokféle módon történhet, ahány megközelítés, ahány mérési mód, annyi eredmény, annyiféle szám. Hogy végül melyiket választom, melyiket tartom relevánsnak, az nézőpontom, érdeklődésem, értékvalasztásom függvénye. Természetesen az adat-előállítás szabályainak betartása mellett (ennek kontrollját szolgálják többek között az adatforrásra és a konkrét adatra, indikátorra vonatkozó „minőségi riportok” is).

Krémer Balázs hozzászólóként magától értetődőnek tekinti „a lakott lakás” mérési módját, ami lényegesen eltér a szegénység mérésétől, mivel ez utóbbinak nincs konvencionálisan elfogadott, szabatos definíciója. Az adat-előállítási logika és adat-előállítási folyamat szempontjából a szegénység mérése és a lakás mérése nem különbözik egymástól. A statisztikus első problémája, a lakásra vonatkozó mérés során, hogy eldöntse, mi minősül lakásnak és mi nem (osztályozási-besorolási feladat). Számos határeset van, amire vonatkozóan döntéseket kell hoznunk. Például a Százhalombatta szomszédságában fellelhető „barlanglakások”, vagy a sherwoodi erdő „lakóházai”, hajléktalanok által készített kis élhető lakásai lakások-e? A funkció alapján is különbséget teszünk például a lakás és az

üdülő („második lakás”) között, vagy a lakás célú hajlék és a nem lakás célú hajlék között (pl. vállalkozás telephelye, munkahely). Számos ilyen és ehhez hasonló kérdés megválaszolása után jön a következő probléma, ami a „lakott” kérdésre vonatkozik, erre szolgál a gyakorlatban az „ideiglenesen távol lévők”, az „üres lakás” stb. megkülönböztetése.

Krémer szerint a négyzetméterrel mérés evidens. A lakás egyik releváns mérőszáma lehet a nyílászárók száma, a szobák száma stb. Mielőtt hozzákezdtém hozzászólásom megírásához, jót ebédeltem. Ez mérhető „fogásban”, „adagban”, „kalóriában”, „költségben”, „időráfordításban”, „élvezeti értékben” (1-5-ig, 10-ig, vagy 100-ig) stb. Mivel nem délben ettem, ezt nevezhetem uzsonnának, de alkothatok egy új fogalmat „ucSORA”, mivel meleg ételt ettem uzsonnaidőben. Ha sokan tesznek így, érdemes lesz használatba venni ezt az új fogalmat is. Vagyis a relevanciáját a „felhasználói igények” fogják elsődlegesen eldönteni. Egyre több ember eszi az „ebédjét” munka után hazaérve, „ucSORÁZIK”, majd néhány órával később vacsorázik. De az ucSORÁT nevezhetem költői kifejezéssel „estebédnek”, és az „ucSORÁVAL” operacionalizálom. Valahogy így van ez a szegénység fogalmával is. A sokszínű, gazdag, „költői” szegénység fogalom mögött ott van a kőkemény, mérhetővé tett, operacionalizált szegénység fogalom is. Ezért sokszor a költői verziótól megkülönböztetve, beszélünk relatív (jövedelmi) szegénységről, deprivációról, kirekesztettségről.

Vagyis a Bródy híres tanulmányában a kavics példáján bemutatott problematika a legyszerűbbnek tűnő jelenségnél is fennáll. Mettől kavics a kavics, és meddig az? Hol kezdődik a zúzalék, vagy a kődarab? Mivel mérjem a kavicsot, az átmérőjével, vagy a súlyával, vagy a kettő kombinációjával? Zafir logikájából kiindulva a kavicsok számára sok egyenértékű választ adhatunk. Mind az operacionalizált fogalom (szűkítése-tágítása), mind a mérési mód, a mértékegység megválasztásával. Hogy melyik mérési módnak, számnak, indikátornak adunk prioritást? Attól függ! De attól még mindegyik szám „jó” lehet.

Bruder Emese szerint érdemes egy kombinált szegénységi mérőszámot alkalmazni, ami abszolút (deprivációs tételek) és relatív (jövedelmi) elemeket, nemzeti (hazai jövedelmi szegénységi küszöb) és EU-szintű (27 uniós ország mediánjövedelmének 60%-a) megközelítést egyaránt tartalmaz. Éljen! Kiszámolta és megmutatta, hogy egy kombinált abszolút-relatív EU-tagországok egészére vonatkozó mutató szerint ma hol áll Magyarország. Én mindenképpen használni fogom, mert kifejezi elmaradásunkat az EU-átlagtól, ugyanakkor figyelembe veszi, hogy a szegénység aktuális (folyó) jövedelemhiány és tartós jövedelemhiány is, ami a vagyoni-tárgyi nélkülözésben jobban megragadható. Számításba veszi, hogy tagjai vagyunk az EU-országok közösségének, és hogy globalizált világban élünk.

Természetesen van saját, kedvenc deprivációs mérőszámom, mivel fontosnak tartom, hogy ne azonos súlyokat rendeljünk az egyes deprivációba bevont tételek mellé, hanem azt is figyelembe vegyük, hogy mekkora szerepe van az adott tárggyal rendelkezésnek, vagy az adott hiánynak az ország egészében. Ha sokak rendelkeznek az adott dologgal, és én nem, akkor nagyobb jelentőséget tulajdonítok a hiánynak. Ha kevesek rendelkeznek a dologgal, és én sem rendelkezem vele, akkor kisebb súllyal veszem számításba (a statisztika nyelvére lefordítva: standardizált Z-score alkalmazása). A substandard lakás (benti WC, folyó víz hiánya, általában komfort nélküli lakáskörülmények) számomra sokat elmond a szegénység mélységéről, ezért szegénységgel foglalkozó, szegénységet elemző szakemberként ennek kiemelt szerepet tulajdonítok.

Ráadásul van saját „mániám”, a fogyasztási egység megválasztásának kérdése, amelyvel erőteljesen módosítható a szegénységi profil. Az OECD2 fogyasztási egység alkalmazását a legsúlyosabb szegénységmérés problémának tartom (lásd Éltető Ödönnel készített írásaim, vagy Molnár György és Cseres Gergely Zsombor számításai) az EU szegénységmérés gyakorlatában. Számomra ez messze fontosabb kérdés, mint a deprivációs tételek megválasztása.

Az egyenlőtlenségi indexek közül nagyon hasznosnak tartom a Sen-indexet, amely a vizsgált (gazdag) egyenlőtlenségi mutatószámok mellett a szerző gondolkodásmódjához, filozófiájához is jobban illeszkedik (abszolút és relatív egyszerre).

Bruder Emese tanulmányában nagyon inspiráló a jövedelmi szegénység és a jövedelmi egyenlőtlenségi index (3. ábra), és a szegénységi küszöbök és a deprivációs mutató értékeinek együttes bemutatása (5. ábra). Két értékes, „beszédesebb” ábra.

Zárásként mint szociológus nem hagyhatom szó nélkül Krémer Balázs „társadalom-felfogásra” vonatkozó fejtegetését. Balázs nem kevesebbet tulajdonít Bruder Emesének, mint hogy ő „a »társadalomnak« a társadalomtudományokban, szociológiában és a társadalomstatistikában szokásos értelmével szakít”. Szerintem ilyesminek nyoma sincs Emese írásában. Az a hevenyészett okfejtés, amit Balázs Antony Giddens „társadalom” fogalmának rekonstruálásaként fölskiccelt, még az általa hivatkozott kézikönyvek szintjén sem igaz, pláne nem tekinthető „a társadalomtudományokban” szokásos [van-e ilyen?] egyedüli értelmezésének.

A kéziratok elemi formai és szerkezeti követelményei

Aki ír, az műve minden jellemzőjéhez a nevét adja. A Területi Statisztika csak azokat a kéziratokat vizsgálja tartalmi szempontból, amelyek megfelelnek az alábbiaknak:

1. A kéziratokat e-mailhez csatolva kell beküldeni. Méretük legfeljebb 6 Mb lehet.
2. A kéziratok Office Word szövegszerkesztővel készüljenek. A fájlnevében ne a Területi Statisztika legyen, hanem a cím egy szava és a szerző neve.
3. A kéziratot oldalszámozni szükséges. A táblázatokat és az ábrákat (nálunk a térkép is ábra) külön-külön kell sorszámozni. A táblázatokat és az ábrákat el kell helyezni a szövegben, de számítani kell rá, hogy a tördeléskor elmozdulhatnak.
4. Az ábrák háttéranyagát (Excel-táblákat) külön fájlban is meg kell küldeni. A grafikonok ne legyenek „háromdimenziósak”, háttérük pedig maradjon színtelen.
5. A szerző(k) nevét, titulását, tudományos fokozatát, munkahelyét és elérhetőségét (postacímét is!) a cikk után kérjük megadni (tehát az alapfájlban).
6. A rezümé 150–200 angol szóból álljon. 3–5 kulcsszót magyarul kérünk.
7. A tanulmányok terjedelme ne haladja meg az 50 ezer karaktert szóközökkel együtt. A könyv- és konferenciáismertetés maximum 15 ezer karakter lehet. Times New Roman betűtípust (az ábrákon is!), 12-es betűméretet, 1,5-es sorközt, balra zárást kérünk.
8. A mozaikszavakat minden esetben fel kell oldani. A rövidítéseket kerülni kell.
9. Rövid lábjegyzetek lehetségesek, de ezek nem helyettesítik az irodalomjegyzéket, amelybe csak a szövegben hivatkozott művek kerüljenek.
10. Az alcímek hierarchikus rendszerében tükröződjön a cikk logikai szerkezete.
11. Szövegek közötti kiemelést csak nagyon mértéktartóan lehet alkalmazni. (Minél tisztább logikával és egyszerűbben fogalmaznak egy szöveget, annál kevésbé van szükség kiemelésekre.)

A kéziratokkal szembeni elvárások részletesebben honlapunkon olvashatók.